

FORN VÄNNEN

JOURNAL OF
SWEDISH ANTIQUARIAN
RESEARCH

Ett spänne från vendeltiden i Bohuslän

Moberg, Carl-Axel

Fornvännen 211-213

http://kulturarvsdata.se/raa/fornvannen/html/1956_211

Ingår i: samla.raa.se

graven. Men det måste framhållas, att stenfyllda fyrkanter, till utseende och dimensioner Proitze-graven vida mer närstående än Ulleråkers slott, äro vanliga i Sverige.⁵ Det uttalande, varmed den tyske forskaren avslutar sin uppsats, är dock ännu fullt befogat — att Proitze-graven är ett fornminne av den art, att dess samband med andra monument kräver ytterligare belysning. Denna belysning synes i främsta rummet kunna erhållas genom undersökningar av svenska fornminnen, tillhörande denna grupp. Ett dylikt torde föreligga bl. a. på det även i andra avseenden intressanta gravfältet vid Valloxsäby i Östuna.⁶

Gunnar Ekholm

⁵ Se exempelvis *H. Hansson*, Några nya bronsåldersgravar (Fornvännen 1936), fig. 6—8, 14—15.

⁶ *G. Ekholm*, Valloxsäby logbacke, ett uppländskt gravfält från 1:a årh. e. Kr. (Fornvännen 1939), karta mot s. 4, grav 17.

ETT SPÄNNE FRÅN VENDELTIDEN I BOHUSLÄN

År 1946 tillfördes Statens historiska museum ett gjutet bronsspänne, som hittats vid Tossene, Tossene sn, Bohuslän (SHM 23230). Det illa medfarna föremålet (fig. 1) har tydligen efter påträffandet blivit utsatt för en hårdhänt rengöring med för hård borste, som illa tilltygat ytan, vilken långt tidigare blivit eldskadad — väl genom att föremålet tillhört utrustningen i en brandgrav. Så vitt man kan se av det som återstår, har spännet emellertid från början varit klumpigt och primitivt tillverkat. Det utgörs av en c:a 3 mm tjock, kupig skålla, på vars undersida finns kvar rester av nålfäste och -hållare; för att fästa dessa har man genomborrat skållan på två ställen.

Dekoren (fig. 4) är grov och föga regelbunden, men har ett visst intresse genom att den synes medge smyckets inplacering i ett bestämt sammanhang. En rad detaljer visar nämligen, att tillverkaren till förebild haft ett spänne av den kupiga typ, som tidigare är känd i några exemplar från sydöstra Norges vendeltid (fig. 3 visar ett exempel). Gutorm Gjessing har fäst uppmärksamheten på dess samband med kontinental former.¹ Den är väl

¹ *G. Gjessing*, Studier i norsk merovingertid, Oslo 1934, s. 127 f. Av särskilt intresse för sammanställningen mellan de östnorska och de kontinental spännena är exemplaret från Susigke vid Aken a. d. Elbe, G. Kossinna, Germanische Kulturhöhe im 1. Jahrtausend, fig. 280.

1

2

3

Fig. 1—3. 1. Rund fibula, Tossene sn, Bohuslän. 1/1. Foto ATA. — 2. Urskiljbara huvuddrag i dekorations-schemat på fibulan fig. 1. Rekonstruktion av G. Händel och förf. — 3. Rund fibula, Såem, Dal, Tinn. Inv.-nr C 13395. Diameter 5,2—5,5 cm. Foto Universitetets Oldsaksamling, Oslo. — 1. Round fibula. Tossene, Bohuslän. — 2. Main features of the decoration still visible on the fibula shown in Fig. 1. — 3. Round fibula, Såem, Dal, Norway.

— som han antyder — via kontinenten besläktad med de flata runda spännena från Bornholm och Gotland. Dessa olika spännens dekor, som man kan kalla »fyrhörningssnurra»², har upphovsmannen till Tossene-spännet emellertid återgivit så tafatt, att man till en början tvekar inför sammanställningen med djuornamentik av stil II.

Det har sitt intresse att vi genom detta fynd fått en utökning av föremålsgruppen, som numera får betecknas som sydöstnorsk-bohuslänsk och som åtminstone ännu så länge kännetecknas av att man använder enbart fyrhörningssnurra i stället för som på Bornholm och Gotland än fyr-, än trehörningssnurra.

² C.-A. Moberg, Om trehörningssnurror och andra ornamentikdetaljer; obs. not 24. (Manuskript.)

Fig. 4. Detalj av fibulan fig. 1. Förstorad. Foto ATA. — Detail of the fibula shown in Fig. 1. Enlarged.

Till det magra bohuslänska fornsaksbeståndet från merovingertiden- Vendeltiden³ utgör Tossene-spännet ett välkommet och i all sin enkelhet särpräglad tillskott.

Carl-Axel Moberg

³ G. Sarauw och J. Alin, Götaälvsområdets fornminnen, Göteborg 1923, s. 328 ff.

MARIASKÅPET FRÅN HAGA KYRKA

Madonnaskåpet från Haga kyrka, Uppland (St. H. M., inv.-nr 10157:1) genomgick innevarande år en konservering, vid vilken Mariabilden måste lösgöras från sitt dorsale. Den med en pensel tämligen vårdslöst anbragta minuskelskrift, som avbildas här såsom fig. 1—2, kom då till synes: 15 an 14 up sante Johans bapetese dach so is dat bilte gemacket. Notisen ifråga frampreparerades tydligen, enligt vad som framgår av en anteckning i museets katalogbilagor, vid en restaurering på 1920-talet.¹ Efter vad som kan konstateras, fäste man sig den gången icke vid de två, med betydligt mindre minuskler i krederingen inristade ord, som avsluta meningen: to stochholmie. Tillägget utgör ett gott exempel på att det allmänna antagande

¹ Jfr även fotos i bildarkivet. Notisen var däremot icke känd, då skulpturen år 1912 publicerades i Sveriges kyrkor (Uppland, Bd IV, s. 196).